

VEILEDNING FOR MILITÆR INSPEKSJON OG RANSAKING

Gitt av Generaladvokaten dato 29. mars 2008

1. Innledning.

Militær inspeksjon av militære bygninger og rom, effekter m.v. har vært praktisert så langt tilbake som det er kjent for generaladvokaten, i hvert fall tilbake til 1950-tallet. Det forekommer imidlertid at det blir stilt spørsmål ved grensene for den militære inspeksjonsrett, dette også fordi utviklingen har brakt opp behov for nye former for inspeksjon. Hensikten med denne veiledningen er å bidra til klarhet og ensartet praksis, men den etablerer ikke i seg selv verken hjemler eller begrensninger.

Den militære inspeksjonsrett er beslektet med ransakingsretten etter strpl. § 193 annet ledd. Dette er en bestemmelse av forholdsvis ny dato, som også blir behandlet der sammenhengen gjør det naturlig.

2. Hensikt med og hjemmel for militær inspeksjon

Hensikten med den militære inspeksjonsmyndighet er i første rekke å føre kontroll med utleverte effekter og ivareta sikkerheten. Under sikkerhet kommer etter generaladvokatens oppfatning også forebyggelse av smitte. Man må derfor kunne kontrollere hva som befinner seg på militært område og hva som føres inn på området eller ut av området, se TFF 562 A pkt. 34.

Da inspeksjonsmyndigheten i 1959 var tema i Ombudsmannsnemndas beretning til Stortinget, var foranledningen at en soldat hadde klaget fordi hans troppssjef hadde forlangt å få undersøkt innholdet av alle private vesker og mapper. Verken ombudsmannen eller Stortinget hadde noen bemerkninger til dette. I beretningen for 1973 tas opp spørsmålet om ransaking av bagger og biler ved innpassering, og kroppsvisitasjon av arrestant. Generaladvokatens svar er tatt inn i beretningen for 1974 og foranlediget ingen bemerkninger.

Hjemmelsgrunnlaget for militær inspeksjon er militær kommandomyndighet, slik denne praktiseres i henhold til sedvane.

3. Avgjørelsesmyndighet

Det antas at militær inspeksjon kan beordres av den sjef som disponerer vedkommende bygning, fartøy eller lignende som skipssjef eller plasskommandant. Inspeksjon kan også beordres av lavere sjef når det gjelder inspeksjon av lokaler som kun brukes av egen avdelings personell til kontor, lager, forlegning eller lignende. Inspeksjon ved inn- og utpassering kan beordres av enhver som har politimyndighet over vedkommende personell. Inspeksjon av militært personell utenfor militært område jf. pkt. 5.1 nedenfor kan beordres av vedkommende foresatte på stedet.

4. Forhold til ransaking etter strpl. § 193 annet ledd

Straffeprosesslovens § 193 annet ledd gir utvidet rett til ransaking i "kaserne, brakke, militært fartøy og militære bygninger og rom" i etterforskningsøyemed, se TFF 562 A pkt. 33. Slik ransaking kan besluttes av militær sjef på linje med militær inspeksjon ved mistanke om brudd på militær straffelov eller disiplinærlov, eller ved mistanke om andre straffbare forhold som "innledende etterforskning", jf. § 5 i Lov om politimyndighet i det militære forsvar. I tillegg kan også politiet beslutte slik ransaking etter først å ha underrettet den militære sjef på stedet.

Ransaking etter strpl. § 193 annet ledd kan i følge strpl. § 197 skje uten at rettens eller påtalemyndighetens beslutning innhentes. Hvis tiden tillater det, bør imidlertid vedkommende krigsadvokat orienteres og eventuelt råd innhentes.

Mistanke om straffbare forhold er i seg selv ikke til hinder for militær inspeksjon, men det synes mest korrekt å henføre slike tiltak som er begrunnet i konkrete mistanker under ransakingsbestemmelsen.

5. Geografisk avgrensning

5.1 Inspeksjon

Militær inspeksjon er som hovedregel begrenset til militært område, normalt avgrenset ved leirgjerde. Militært personell kan inspiseres også i forbindelse med tjeneste utenfor militært område når sikkerhetsmessige hensyn mv. krever det. Dette vil for eksempel gjelde kontroll av lommer og våpen etter tjeneste på skytebane, uavhengig av om denne er på militært område, eller ikke.

Militært eide boliger utenfor militært leiområde står i en mellomstilling. De faller innenfor definisjonen av militært område i pkt. 5 i Regler om utøvelse av politimyndighet i det militære forsvar, gitt ved Kgl. res. av 26. november 1993, inntatt som vedlegg D til TFF 562, samtidig som hensikten med å etablere et boligtilbud gjennom Forsvaret ikke er at slike boliger skal stå under noe særskilt inspeksjonsregime.

Militært eide boliger er undergitt bygningsmessig inspeksjon i kraft av eierrådigheten. For øvrig undergis de militær inspeksjon bare dersom det er et særlig behov for militær kontroll. Dette kan for eksempel være hvis de brukes som mannskapskaserne i tilfeller hvor egnede lokaler ikke finnes innenfor leirgjerdet, eller at det på grunn av boligens beliggenhet er behov for særlig kontroll med tanke på styrkebeskyttelse, beredskapsmessige hensyn eller lignende. Det bør i så fall være markert ved oppslag eller lignende at stedet er militært område.

Hovedregelen er med andre ord at boliger som ligger utenfor leiren og som Forsvaret stiller til rådighet som et servicetilbud til sine ansatte, ikke er gjenstand for militær inspeksjon.

Steder som ikke eies eller leies av Forsvaret, men hvor det er et særlig behov for militær kontroll, kan med samtykke av eier/rettighetshaver erklæres for militært område. Dette kan for eksempel være et sivilt kaiområde som i en kortere periode brukes til lasting eller lossing av militært materiell.

5.2 Ransaking

I utgangspunktet antas at ransaking av militære bygninger og rom etter strpl. § 193 annet ledd er begrenset til militært område.

Militært eide boliger utenfor militært leiområde er pr. definisjon militært område, men det faller utenfor hensikten med å etablere et boligtilbud gjennom Forsvaret at disse skal stå i en særstilling mht. ransaking. Unntak må gjelde dersom det er et særlig behov for kontroll på tilsvarende måte som i forhold til militær inspeksjon.

Hovedregelen er dermed at boliger som ligger utenfor leiren og som Forsvaret stiller til rådighet som et servicetilbud til sine ansatte, ikke gjøres til gjenstand ransaking etter strpl. § 193 annet ledd. Ransaking må eventuelt skje ved skjellig grunn til mistanke for handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, jf. straffeprosessloven kap. 15.

6. Individualisering

6.1 Inspeksjon

Militær inspeksjon er etter sin natur generell og ikke rettet mot bestemte personer eller rom, men kan omfatte en bygning eller et større område.

6.2 Ransaking

Ransaking etter strpl. § 193 annet ledd forutsetter mistanke om straffbart forhold. Mistanken kan rette seg mot bestemte personer eller en større krets som f. eks. ”soldatene på brakke X”. I prinsippet skal ransaking begrenses til den eller de mistanken gjelder eller de steder hvor man har grunn til å tro at man kan finne bevis mv. Dette er fordi man skal ta hensyn til den belastningen antatt sakesløse personer kan bli påført ved å få sine rom, skap, vesker mv. gjennomgått av fremmede.

Når prinsippet om skånsomhet i strpl. § 201 skal anvendes på militære forhold, kan det etter forholdene imidlertid være mest skånsomt totalt sett å ransake et større antall rom enn hva den konkrete mistanke krever, alle forhold tatt i betraktning.

7. Varsling

7.1 Inspeksjon

Beboer eller andre som har særlig tilknytning til lokaliteter som skal inspiseres, skal gis forhåndsvarsel dersom dette ikke strider mot formålet med inspeksjonen. Vedkommende skal underrettes så snart som mulig om iverksatt inspeksjon.

7.2 Ransaking

Ved ransaking etter strpl. § 193 annet ledd skal den militære sjef på stedet varsles. Beboer eller andre som har særlig tilknytning til lokaliteter, skal også varsles, men dette behøver ikke skje før ransakingen er umiddelbart forestående. I alle tilfelle skal vedkommende underrettes så snart som mulig om iverksatt ransaking.

8. Beboer

8.1 Inspeksjon

Den enkelte beboer har ikke rett til å være til stede under militær inspeksjon. Når formålet med inspeksjonen tillater det, bør imidlertid beboer eller representant for beboer være til stede.

8.2 Ransaking

Den enkelte beboer har rett til å være til stede under ordinær straffeprosessuell ransaking rettet mot enkeltperson, jf. strpl. § 200. Når det gjelder ransaking etter strpl. § 193 annet ledd som dekker flere rom eller rom som bebos av flere, må det vurderes om formålet med ransakingen tillater at beboer er til stede.

9. Vitne

9.1 Inspeksjon

God orden tilsier at inspeksjonen skjer i nærvær av et vitne. Hensikten med vitnet er å forebygge tvil om hvor eventuelle kontroversielle gjenstander er funnet eller har blitt av. Dersom formålet med inspeksjonen tillater det, vil tillitsmann normalt være en egnet person.

9.2 Ransaking

Ransaking settes etter strpl. § 199 i verk så vidt mulig i nærvær av et vitne, som ikke må være ugild etter reglene i domstollovens § 110 annet ledd. Det skal på stedet eller snarest mulig settes opp en rapport om ransakingen, og den skal medundertegnes av vitnet.

Hensikten med vitnet er det samme som i inspeksjonstilfellene. I ransakingstilfellene vil det imidlertid kunne være både mest hensynsfullt og etterforskningsmessig mest gunstig at færrest mulig blir kjent med i hvilken retning eventuelle mistanker går, samt hvilke metoder som benyttes. I slike tilfeller kan vitnet være en polititjenestemann eller et befall som ikke selv deltar i ransakingen.¹

Det anbefales at ransakingen tas opp med videokamera og at opptak av funn/beslag legges ved en eventuell sak.

10. Avlåste skap m.v.

Dersom formålet med inspeksjonen tilsier det, kan inspeksjon også omfatte private vesker, avlåste skap og lignende, uten hensyn til hva de er tenkt brukt til og hvem som bruker dem. Det samme gjelder ved ransaking.

11. Inspeksjon av person

Dersom formålet med inspeksjonen tilsier det, kan inspeksjon også omfatte hva en person har på seg i lommer eller tilsvarende. Undersøkelser på person ut over dette skal skje i form av ransaking av person på skjellig grunn til mistanke for handling som etter loven kan medføre frihetsstraff jf. strpl. § 195.

12. Gjenstander som blir tatt i forvaring

Både militær inspeksjon og ransaking etter strpl. § 193 annet ledd kan medføre at man finner gjenstander som må tas fra besitteren.

Ulovlig oppbevarte gjenstander som tilhører Forsvaret føres tilbake dit de hører hjemme. Ulovlig oppbevart alkohol tas i forvaring iht. rusmiddeldirektivets bestemmelser. Ting som antas å ha betydning som bevis, ting som antas å kunne inndras og tyvegods og lignende, beslaglegges etter strpl. § 203.

Gjenstander som tilhører mistenkte kan kun inndras for godt ved dom (eller forelegg) iht. strl. §§ 34-38. Uten straffesak kan slike gjenstander kun beslaglegges midlertidig og skal leveres tilbake til eieren når det ikke lenger er påkrevet å ha dem i forvaring. Særlige bestemmelser om tilbakelevering eller destruksjon av ulovlig oppbevart alkohol er gitt i Forsvarssjefens rusmiddeldirektiv.

13. Mistenktes rettslige stilling ved beslag

Ved beslag etter strpl. § 203 får mistenkte stilling som siktet dersom saken blir forfulgt strafferettslig. Dersom saken blir avgjort disiplinært har mistenkte ikke stilling som siktet, men har de rettigheter disiplinærreglementet gir ham.

I tilfelle hvor det er tvil om hvorvidt saken blir å forfølge strafferettslig eller disiplinært, anvendes straffeprosesslovens regler om siktedes rettigheter så langt de passer. Det vises spesielt til strpl. § 94 om rett til å la seg bistå av forsvarer, jf. disiplinærreglementets pkt. 99 om bistand på Forsvarets regning.

¹ Bruk av polititjenestemann som vitne er behandlet i Rt. 1988 s. 824 (side 833-834).

14. Inspeksjon og ransaking i forhold til utenlandsk personell

Bestemmelsene om inspeksjon og ransaking etter strpl. § 193 annet ledd er knyttet til lokalenes art og beliggenhet, ikke til hvem som for øyeblikket bruker dem. I tilfeller hvor utenlandsk personell innkvarteres på forlegning, gjelder med andre ord de samme regler som for lokaler som brukes av norsk personell.

For å forebygge misforståelser, bør muligheten for at inspeksjon eller ransaking kan finne sted, gjøres kjent for de aktuelle personer og disses foresatte på forhånd. Det vises til regler om utøvelse av politimyndighet i det militære forsvar, gitt ved Kgl. res. av 26. november 1993 pkt. 12 om innhenting av samtykke fra vedkommende utenlandske sjef. Ved eventuell uenighet med utenlandsk avdelingssjef eller tvilsspørsmål for øvrig, bør Forsvarsdepartementet kontaktes.